

พระบรมราชบิดา

แห่งนิเทศศาสตร์

เจือ สตะเวทิน

คำนิเทศศาสตร์เป็นคำใหม่ ให้เป็นชื่อปริญญาของนิสิตอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แปรตามตัวที่ว่าศาสตร์ที่ชี้แจงแถลงไขทั้งปวงอันได้แก่ การหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น นัยว่านิเทศศาสตร์นั้นท่านมุ่งจะแปลให้เต็มความในวิชาการของ **Mass communications and Public relations** ในภาษาอังกฤษนั่นเอง

บทความต่อไปนี้จะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ท่านจะเห็นพระบรมรูปปั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประดิษฐานอยู่ ทั้งนี้มีความหมายเป็นพระบรมราชบิดาแห่งนิเทศศาสตร์ของประเทศไทย

พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงเป็นนักนิเทศศาสตร์ตัวอย่างที่แท้จริงของชาติ เพราะพระองค์ทรงมีพระราชโบายสุขุมคัมภีรภาพในการปกครองแบบสมัยใหม่คือ ทรงใช้ความเข้าใจอันดีในระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เครื่องมือสำคัญที่จะให้เรื่องนี้สำเร็จผล ก็คือสิ่งที่เรียกรวม ๆ ในปัจจุบันนี้ว่า *นิเทศศาสตร์*

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องนี้มาตามลำดับโดยพระราชอัธยาศัยอันแท้จริงของพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งตะวันออกไกลที่ทรงต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก ในขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นได้ทรงศึกษาเรื่องราวของตะวันตกมาตลอดเวลา ทรงสังเกตด้วยพระราชวิจรรย์ญาณอันสุขุมว่า ควรรับอะไรอันเป็นวัฒนธรรมตะวันตกบ้าง และควรปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้างให้เหมาะสมกับชีวิตและวัฒนธรรมไทย

เรื่องหนึ่งที่สังเกตเห็นคุณค่าอย่างแจ่มชัดก็คือเรื่อง *นิเทศศาสตร์* พระองค์จึงค่อย ๆ เริ่มทำตาม ตั้งแต่ยังไม่ได้เสวยราชสมบัติ เมื่อพวกมิชชันนารีเข้ามาตั้งโรงพิมพ์และออกหนังสือพิมพ์ในเมืองไทย ก็ทรงเห็นว่าเรื่องนี้ก็มีประโยชน์ในทางการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์เป็นอเนกประการ

จึงทรงเอาพระราชหฤทัยออกไปในเรื่องนี้เป็นพิเศษ เมื่อยังทรงผนวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ทรงทดลองตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเพื่อพิมพ์หนังสือศาสนา โรงพิมพ์นี้ยังคงมีอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ชื่อว่า *โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย* ตั้งอยู่ที่ถนนพระสุเมรุ บางลำพูครั้งเมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชแล้วยังโปรดให้ตั้งโรงพิมพ์ราชการแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวังชื่อ *โรงพิมพ์อักษรพิมพ์การ* และได้พิมพ์หนังสือราชการชื่อ *ราชกิจจานุเบกษา* มาตั้งแต่พ.ศ. 2401 ปัจจุบันก็ยังเป็นของราชการอยู่

ข้อที่น่าสังเกตจากนี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเป็น *นักหนังสือพิมพ์* พระองค์แรกในบรรดาพระมหากษัตริย์ตะวันออกไกล ทรงเขียนบทความต่าง ๆ ไปลงในหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์มาตั้งแต่ครั้งทรงผนวชอยู่ ทรงสนพระราชหฤทัยในหนังสือพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ พระราชกรณียกิจที่โปรดปรานมากอย่างหนึ่งก็คือ ทรงอ่านหนังสือพิมพ์ฝรั่งจากสิงคโปร์และฮ่องกงเป็นประจำ คำว่า “หนังสือพิมพ์” ที่เราใช้กันมาจนถึงทุกวันนี้ นั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงตั้งขึ้นและคงจะส่งท้ายเป็นครั้งแรกในประกาศเรื่อง “*ประกาศไม่ให้เชื่อฟังเรื่องที่มีคิดไม่พ้องเอาไปลงในหนังสือพิมพ์*” ประกาศฉบับนี้จะมีขึ้นในพ.ศ. ไฉไลไม่ทราบชัดหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ขององค์การค้าคุรุสภาลงว่าเป็นประกาศที่ 332 (จำแนกไว้ในประเภทประกาศปณิกะ) ในประกาศนี้มีคำว่า “*หนังสือพิมพ์*” หลายแห่งเช่น

- 1) ... เอาเงินไปจ้างโรงพิมพ์ลง *หนังสือพิมพ์* กล่าวโทษพระองค์และคู่ความต่าง ๆ ด้วยเข้าใจว่า *หนังสือพิมพ์* จะไหลมายังพระเนตรพระกรรณการที่ลง *หนังสือพิมพ์* อย่างนั้นเป็นที่พิรุณไป...”
- 2) ... “แต่ซึ่งจะทิ้งหนังสือก็ดี ไปบนเพื่อใน *หนังสือพิมพ์* ถึงปักหน้าค่าชื่อ ก็จะไม่ยอมยกขึ้นว่าไม่ได้ *โรงหนังสือพิมพ์* มักเชื่อคนสิ้นคิดความ สู้เขาไม่ได้จะแพ้นแน่แล้ว ไม่อาจมาร้องฎีกา จึงไปลง *หนังสือพิมพ์*...”
- 3) ... มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ประกาศว่า หนังสือทั้งแล *หนังสือไปลงพิมพ์* บ้านหมออังกฤษทั้งสองอย่างนี้จะเชื่อเอาเป็นจริงไม่ได้”
- 4) ... “ท่านผู้ที่ได้รับ *หนังสือพิมพ์* ไปอ่านแล้วอย่าเชื่อฟังเอาเป็นจริง ให้เข้าใจตัวประกาศนี้เถิด”

ฉะนั้นน่าจะเห็นได้คำว่า “หนังสือพิมพ์” เป็นคำบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ นั้นเอง ตรงกับคำ Newspaper ซึ่งเคยมีคนเรียกว่า *หนังสือข่าว* หรือ *กระดานข่าว* แต่ไม่ติดหูติดปาก สู้คำ “หนังสือพิมพ์” ไม่ได้ นับเป็นพระราชเป็นพระบรมราชานุสรณ์อีกอย่างหนึ่งของพระบรมราชบิดาแห่งวิชาวิทยาศาสตร์

อนึ่ง พึงสังเกตได้ว่าทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างกว้างขวางทั้ง ๆ ที่หนังสือพิมพ์ในรัชกาลของพระองค์มีฝรั่งเป็นผู้ดำเนินการแทบทั้งนั้น

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงกล่าวไว้ในหนังสือ มหามกุฏราชวิทยาลัยอนุสรณ์ว่า

๑ ควรนำควรห้ามท่าน	แกล้งนัย
โดยโปรดโฆษณาพิมพ์	แผ่รู้
กิจค้ากิจการภัย	ถึงพิบัติ โฉนตา
ทรงดักเตือนถ้วนผู้	พสกไท
๑ ไปพยามพระยักหน้า	ประชากร
ฉันทมนุษย์พุทธศาสนิก	ทั่วหน้า
เจ้าอมตย์และราษฎร	ตั้งสิทธิ์ สมแฮ
ไปกตไปกั้นถ้า	ถูกฐาน

พิจารณาดูพระราชนิพนธ์กรมพระนราธิปฯ ข้างบนนี้เราจะเห็นได้ว่า ทรงทำหน้าที่ของพระมหากษัตริย์นักนิเทศศาสตร์อย่างแท้จริงคือ ทรงชี้แจงแกล้งใจเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างพระองค์กับพสกนิกรตลอดรัชกาลของพระองค์ทรงมีประกาศมากมาย มีเรื่องต่าง ๆ ทั้งในเชิงสอนทั้งในเชิงแจ้งข้อเท็จจริงอันถูกต้อง

นับได้ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เข้าถึงประชาชนโดยแท้ เพราะทรงใช้วิธีของนิเทศศาสตร์นี้เอง

๑ อันนี้เทศศาสตร์นี้ไม่ใช่ใครก็เห็น

พระจอมเกล้าฯ ทรงเป็นพระผู้ให้

กำเนิดแท้แก่ชาติฉลาดกระไร

ทรงแนะไทยให้ตระหนักหลักวิชา

ความเข้าใจกันนั้นเป็นหลัก

เพื่อพิทักษ์ส่วนรวมร่วมรักษา

พระจอมเกล้าฯ เราถวายสมัญญา

พระราชบิดานิเทศศาสตร์ของชาติเอย